

Makale Geliş Tarihi**20.04.2025****Makale Yayın Tarihi****20.06.2025****MEDENİ USUL HUKUKU İLKELERİ VE İLETİŞİM YÖNÜNDEN
E-DURUŞMA SİSTEMİ*****THE E-HEARING SYSTEM FROM THE PERSPECTIVE OF PRINCIPLES OF
CIVIL PROCEDURE LAW AND COMMUNICATION****Özlem BORA¹, Ensar LOKMANOĞLU²**¹ Dr. Av. Arb., Bağımsız Araştırmacı, ORCID: [0009-0007-6372-3678](https://orcid.org/0009-0007-6372-3678)² Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı Adapazarı/Sakarya, ORCID: [0000-0002-1597-3433](https://orcid.org/0000-0002-1597-3433)**Özet**

Teknolojik gelişmeler son yıllarda özel sektörden kamu sektörüne, hukuktan eğitime kadar hayatımızın her alanına entegre olmuş durumdadır. İçinde ülkemizin de yer aldığı birçok ülkede hukuk ve yargı sistemlerinde geleneksel metotlar terk edilmekte ve onun yerine teknolojik gelişmelere entegre sistemler yürürlüğe girmektedir.

Türk hukuk sisteminde Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) kanalıyla giderek daha fazla teknoloji kullanımı ve dolayısıyla bu kullanımdan kaynaklı sorunlar yargının gündemini oluşturmaktadır. UYAP; adil, güvenli ve hızlı yargı sistemi oluşturma amacına yönelik e-Devlet uygulamasının içinde yer alan bir elektronik adalet sistemidir. İçinde e-Duruşmanın da yer aldığı UYAP bilişim sistemi, yargılama sistemine şeffaflık, adalet, doğruluk, etkinlik ve tutarlılık getirdiği gibi, işgücünden ve maliyetten tasarruf sağlamaya ve usulsüzlükleri de önlemeye yöneliktir. Türk Medeni Usul Hukukunda asıl olan fiziki ortamda duruşma yapılmasıdır. Ancak mevzuatımız koşulların mevcut olması halinde e-Duruşmanın yapılmasına da olanak tanımıştır. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) yönünden duruşmalarda bireylerin etkili iletişim kurması adli süreçlerin hızlı ve efektif şekilde sonuçlanmasında oldukça önemlidir.

Çalışmamızda HMK kapsamında yapılmakta olan e-Duruşma sisteminin iletişim yönünden değerlendirilmesi yapılarak, tarafların etkili iletişim becerileri kazanmaları ve aynı doğrultuda e-Duruşma sürecinde temel ilkelerin korunması amaçlanmaktadır. Zira e-Duruşma uygulamasının geliştirilmesi planlanırken doğrudanlık, hukuki dinlenilme, adil yargılanma, sözlülük ilkesi gibi medeni usul hukukunun ilkelerinin etkin şekilde korunması hukuk sisteminin güvenilirliği için her koşulda ana hedef olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk Hukukunda Yargılama, İletişim, e-Duruşma, Ses ve Görüntü Nakli, Video Konferans.

Abstract

In recent years, technological advancements have become integrated into all aspects of life, from the private and public sectors to law and education. In many countries, including Türkiye,

* T.C. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu'nun 13.03.2025 tarih ve E-264285519-050.99-164720 sayılı kararıyla gerekli etik izin alınmıştır.

traditional methods in legal and judicial systems have been abandoned in favour of systems incorporating technological developments.

In the Turkish legal system, the increasing use of technology through the National Judiciary Informatics System (UYAP) and, consequently, the issues arising from such use have become prominent on the judiciary's agenda. UYAP is an electronic justice system within the scope of the e-Government initiative, aimed at establishing a fair, secure, and swift judicial system. The UYAP informatics system, which includes the e-Hearing component, not only enhances transparency, justice, accuracy, efficiency, and consistency within judicial proceedings but also seeks to achieve savings in labour and costs and to prevent irregularities. Under Turkish Civil Procedure Law, the fundamental rule is that trials are conducted in a physical setting. However, the legislation also allows for e-Hearings, provided that the necessary conditions are met. Pursuant to the Turkish Code of Civil Procedure No. 6100 (HMK), effective communication between individuals during hearings is of critical importance to ensuring that judicial proceedings are concluded swiftly and efficiently.

This study evaluates the e-Hearing system implemented under the HMK from a communication perspective, aiming to enhance the parties' ability to communicate effectively while safeguarding the fundamental principles of the e-Hearing process. When developing the e-Hearing system, the primary objective must be to uphold core principles of civil procedure law—such as immediacy, the right to be heard, the right to a fair trial, and the principle of orality—in order to maintain the integrity and reliability of the legal system in all circumstances.

Keywords: Adjudication in Turkish Law, Communication, e-Hearing, Audio and Video Transmission, Video Conferencing.

1. GİRİŞ

Giderek ivme kazanan teknolojik gelişmeler hayatımızın her alanına entegre olmuş durumdadır. Hiç kuşkusuz hukuk disiplini bu gelişmelerden birincil derecede etkilenecek alanlardan biridir. Türk hukuk sisteminde Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP), Kayıtlı Elektronik Posta (KEP), Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) ve e-Duruşma ile giderek daha fazla teknoloji kullanımı ve dolayısıyla bu kullanımdan kaynaklı sorunlar da yargının gündemini oluşturmaktadır. UYAP; adil, güvenli ve hızlı yargı sistemi oluşturma amacına yönelik e-Devlet uygulamasının içinde yer alan elektronik bir adalet sistemidir (Acar ve Gürsoy, 2012, s. 115). İçinde ülkemizin de yer aldığı dünyada birçok ülkede hukuk ve yargı sistemlerinde geleneksel metotlar terk edilmekte ve onun yerine teknolojik gelişmelere entegre sistemler devreye alınmaktadır. İdareler, küreselleşme ve serbestleştirme politikası sonucu, etkin ve müdahaleci rolünü bırakmış olsa da yönetsel olarak biçimsel düzenlemeler ile denetleyici hakemliğini halen sürdürmektedir (Kovar, 2019, s. 95). Konuya e-Duruşma özelinden baktığımızda; e-Duruşma sisteminin geliştirilmesi planlanırken doğrudanlık, hukuki dinlenilme, adil yargılanma, sözlülük ilkesi gibi medeni usul hukuku ilkelerinin daha etkin şekilde korunması görevi her daim ana hedef olmalıdır.

2. GENEL OLARAK E-DURUŞMA USULÜ

2.1. e-Duruşma Kavramı ve Tanımı

Türk Medeni Usul Hukukunda asıl olan fiziki ortamda duruşma yapılmasıdır. Mevzuatımız koşulların mevcut olması halinde e-Duruşmanın yapılmasına da imkân tanımıştır. Türk hukuk sisteminde ceza ve hukuk yargılamasında SEGBİS ve e-Duruşma sistemi kullanılmakta olup, e-Duruşma daha çok hukuk yargılamasında tercih edilen bir sistemdir (Orta, 2024, s. 5).

Elektronik duruşma teknolojik gelişmelerden yararlanarak uyuşmazlık taraflarını, vekilleri ve ilgilileri hâkimle karşı karşıya getiren tercihe bağlı bir sistemdir (Mirzayev, 2023, s. 37). Ses ve görüntü nakli yoluyla tarafların, vekillerin veya tanık, bilirkişi gibi ilgililerin ses ve görüntü sinyallerinin eş zamanlı olarak dijital olarak başka bir yerden mahkeme salonuna iletilmesi ile yapılan duruşma e-Duruşma olarak tanımlanır (Orta, 2024, s. 1). Usul ekonomisi, sözlülük ilkesi ve doğrudanlık ilkesi olmak üzere temel usul ilkelerine uygun yargılama gayesiyle, uyuşmazlık taraflarının, vekillerinin ve ilgililerin sesli ve görüntülü iletişim teknikleri kullanılarak Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik'te belirlenen yerlerden duruşmaya katılımını, usuli işlemlerin yapılmasını ve ilgililerin dinlenmesini sağlayan yöntem e-Duruşma olarak adlandırılır (Orta, 2024, s. 7).

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)'nın “Ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla veya başka yerde duruşma icrası” kenar başlıklı 149. maddesine göre; “(1) Mahkeme, taraflardan birinin talebi üzerine talep eden tarafın veya vekilinin, aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla bulundukları yerden duruşmaya katılmalarına ve usul işlemleri yapabilmelerine karar verebilir.” HMK'da e-Duruşma teriminin kullanılması tercih edilmemiş iken uygulama yönetmeliğinde e-Duruşma terimi ve tanımı yer almaktadır. Şöyle ki, Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete 31527, 30.06.2021) 3. maddesinde e-Duruşma tanımlanmış olup, “Hukuk yargılamalarında aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla bulundukları yerden, tarafın veya vekilinin duruşmaya katılmalarını ve usul işlemleri yapabilmelerini; tanığın, bilirkişinin, uzmanın ve diğer ilgililerin dinlenilmelerini” ifade etmektedir.

2.2. e-Duruşma Usulünün Değerlendirilmesi

Öncelikle e-Duruşmanın yapılmasına hangi durumlarda ve hangi usulle karar verileceğinin aydınlatılması önem arz eder. e-Duruşma yapılması için taraflardan sadece birinin talebi üzerine hâkim takdir hakkını kullanarak karar verebileceği gibi, HMK 149/(3) fıkrası uyarınca üzerinde serbestçe tasarruf edilemeyecek iş ile davalarda tarafların, e-Duruşma usulü ile dinlenilmesine resen de karar verebilecektir. İlgili Yönetmeliğin 8. maddesinde tarafların ve ilgililerin e-Duruşmayı talep ederken gerekçelendirmesi ve duruşma tarihinden en az iki iş günü önce talepte bulunması düzenlenmiştir. e-Duruşmanın talep edilebilmesi için gerekçelendirilmesi gerektiği her ne kadar ilgili Yönetmelikte düzenlenmiş ise de bu konuda HMK'da her hangi bir düzenleme yer almamaktadır. Kanaatimizce konunun yönetmelik ile düzenlenmesi normlar hiyerarşisi açısından doğru olmadığı gibi, gerekçelendirilme zorunluluğu da başta hukuki dinlenilme hakkı olmak üzere temel ilkelere uygun düşmemektedir.

Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmeliğin 11. maddesinde e-Duruşmaya katılımın sağlanabileceği yerler düzenlenmiş olup, ilgili düzenlemeye göre barolar tarafından sunulan bölümlerden ve adliyyede bu amaca tahsis edilen yerlerden katılım mümkün olabilecektir. Ayrıca, her türlü etki ve yönlendirmeden uzak, duyguları anlamaya, beden dilini gözlemlemeye ve net olarak sözlerin dinlenilmesine fırsat sağlayacak nitelikte olan yerlerden de e-Duruşmaya katılım imkânı vardır. Kanaatimizce bu belirleme son derece soyut olup, denetimi ve tespiti de bir o kadar güç olacaktır. Zira taraflar ve ilgililer ekran görüntüsü üzerinden duruşmaya katılım sağlamak ve insan bedeninin üçte birinden daha az, genelde de sadece baş ve kısmen omuz hizasında katılım sağlandığından beden dilinin okunması ve gözlemlenmesi imkânı çok zor olacaktır. Uygulamada arabalardan e-Duruşmaya katılım sağlandığı gözlenmektedir. Kanaatimizce arabadan e-Duruşmaya katılımda el ve kol hareketlerinin izleniminin kısıtlı olması nedeniyle uygun olmayacağı gibi, seyir halinde araçtan katılım da yasal olmayacaktır.

Yönetmeliğin 12/(1) fıkrasına göre “*e-Duruşmaya katılan taraf vekilinin kimlik tespiti; güvenli elektronik imza veya mobil imza ile UYAP kayıtları ve benzeri yöntemler kullanılarak mahkemece yapılır.*” Yönetmeliğin 12/(3) fıkrasına göre “*Vekili ile birlikte 11 inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen yerlerden e-Duruşmaya katılan tarafın kimlik tespiti, UYAP kayıtları incelenerek veya benzeri yöntemler kullanılarak mahkemece yapılır.*” İlgili düzenlemelerde yer alan “*benzeri yöntemler*” kavramı mahkemeye geniş takdir hakkı tanıyan ve soyut bir kavramdır.

Uygulama Yönetmeliğinin 13/(1) fıkrasına göre mahkeme huzurunda yapılan fiziki duruşma ile e-Duruşmanın yasal sonuçları arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Yönetmeliğin 13/(3) fıkrası uyarınca sözel açıklamalar HMK 154. maddede belirlenen şekilde zabıt katibi kanalıyla duruşma tutanağına geçirilecektir. HMK 154/(2) fıkrası tarafların ve ilgililerin sözlü açıklamalarını hâkimin onayıyla doğrudan tutanağa geçirmesine imkân tanımaktadır. Her ne kadar uygulama yönetmeliğinde doğrudan tutanağa geçirmekle ilgili detaylı bilgi yer almamakta ise de e-Duruşmada tarafların veya ilgililerin ifadelerini doğrudan tutanağa geçirmelerinin önünde bir engel bulunmadığı kanaatindeyiz.

Yönetmeliğin 13/(4) fıkrasına göre sulh, kabul ya da feragat içeren işlemler e-Duruşmada sunulmuş olsa dahi sonuç vermeyecek olup, mahkeme tarafından yapılacak fiziki duruşmada ilgili beyanların yeniden açıklanması halinde geçerli olarak sonuçlarını doğuracaktır. e-Duruşmada taraflar feragat, kabul ya da sulhe ilişkin beyanlarının tutanağa geçirilmesini istemişler ancak fiziki duruşmada beyanlar tekrar edilmemiş ise dava dosyasında birbirinden farklı beyanlar yer alacaktır. e-Duruşmada feragat, kabul ya da sulhe ilişkin beyanların ayrıca fiziki duruşmada tekrar edilmesi çelişki olduğu gibi, yapılacak fiziki duruşmada feragat, kabul ve sulhe ilişkin beyanların tekrar edilmemesi halinde sonuçları da belirsizliğini korumaktadır (Orta, 2024, s. 115).

Yönetmeliğin 13/(6) fıkrası taraf ve ilgililerden alınacak imzaların güvenli elektronik imza ile alınmasına cevaz vermektedir. Yönetmeliğin 13/(7) fıkrası ise tüm belgelerin UYAP üzerinden iletebileceğini düzenlemiştir. UYAP'a entegre olmuş güvenli elektronik ya da mobil imzası bulunmayan veya UYAP'a erişim hakkı olmayan tarafların adalete erişim hakkının zedelenip zedelenmediği konusu tartışmaya açıktır. Bu bağlamda ücretsiz internet erişimi ile bilgisayar, kamera, ses sistemi, yazıcı gibi donanımların e-Duruşmaya katılımın sağlanması amacıyla sınırlı ve ücretsiz olarak devlet tarafından temin edilmesinin, -gelir dağılımı adaletsizliklerine karşı ciddi bir rol oynamasını simgeleyen sosyal devlet kavramı nedeniyle- devletin görevleri arasında olduğunu değerlendirmekteyiz.

Yönetmeliğin 13/(8) ile 13/(9) fıkraları e-Duruşma esnasında yaşanacak teknik sorunlar durumunda izlenecek yol haritasını belirlemiş olup, öncelikle hâkim e-Duruşmayı yeniden başlatacak, aksaklığın devamı halinde ise duruşma sonlandırılacaktır. Teknik sorunlardan kaynaklı olarak e-Duruşmanın icra edilememesi halinde HMK 150. maddesinin birinci fıkrası uygulanamayacaktır. Görüldüğü üzere teknik aksaklıklar olması halinde kanun koyucu dosyanın işlemiden kaldırılmasına karar verilmesi şeklindeki yaptırımı tercih etmemiştir. Söz konusu düzenleme son derece yerinde olmakla beraber ilgili Yönetmeliğin 17/(1)(a) maddesinde e-Duruşmaya katılanların belirli teknik kriterleri sağlamak zorunda olduğuna dair düzenleme ile kısmen de olsa çelişki yaratabileceğini değerlendirmekteyiz.

2.3. e-Duruşma Avantaj ve Dezavantajları

İçinde e-Duruşmanın da yer aldığı UYAP bilişim sistemi, yargılama sistemine şeffaflık, adalet, doğruluk, etkinlik ve tutarlılık getirdiği gibi, işgücünden ve maliyetten tasarruf sağlamaya ve ayrıca usulsüzlükleri de önlemeye yöneliktir (Acar ve Gürsoy, 2012, s. 121-122). Öyle ki hukuksal hizmet sağlayan avukatların, kuruluşların ve adliyelerin verimliliği ve hızı teknolojik alt yapı sayesinde artmaktadır (Ayaz, 2025, s. 89).

e-Duruşmanın en önemli katma değeri tarafların güvenlik sorunu yaşamadan duruşmaya katılımlarını sağlamasıdır. Tarafları psikolojik yönden rahatlatması bir başka avantajdır. Örneğin çocukların adliye binalarında ve duruşma salonlarında bulunması onları ister istemez psikolojik yönden etkileyebilecektir. Engellilerin konfor alanlarını terk etmek zorunda kalmadan duruşmaya katılmasının mümkün olması da e-Duruşmanın avantajlardan bir diğeridir.

e-Duruşma tarafların daha az masrafla ve daha az zaman kaybı ile yargılamaya dahil olmasını sağlar. Taraflar yol masrafından tasarruf edebilecekleri gibi eğer güvenlik sorunu yaşıyorlarsa güvenlik için harcayacakları masraflardan da tasarruf edebileceklerdir. e-Duruşmanın avantajları arasında dava sürelerinin kısalması, adalet personelinin iş yükünün ve yargı giderlerinin azalması da sayılabilir.

Düşmanlık ve husumet besleyen tarafların duruşma salonunda karşılaştıklarında tartışmaların önlenmesi ile tanıkların baskı altında kalmaksızın daha rahat ifade vermesinin sağlanması e-Duruşma sayesinde mümkün olabilecektir (Mirzayev, 2023, s. 57). Yüz yüze yapılan fiili duruşmalar yanında dijitalleşmenin tüm avantajlarıyla kurgulanan e-Duruşma adil bir yargılamaya da hizmet etmektedir (Arslan, 2023, s. 742). e-Duruşmanın belki en önemli katkısı gerçeğin açığa çıkarılmasına aracılık etme fonksiyonudur (Güzel, 2024, s. 31). Hukuk profesyonellerinin ve uyuşmazlık taraflarının iş yükünü hafifletmek, tüm süreçleri hızlandırmak ve adalete hızlı erişim sağlamak adına e-Duruşma önemli bir potansiyele sahiptir.

e-Duruşmanın bir başka avantajı Covid-19 gibi salgın hastalıkların olduğu dönemde insan sağlığını riske atmamasıdır. Benzer şekilde yaşlı insanların, çocukların ya da tek başına sokağa çıkamayan kişilerin yargıya erişimini de sağlayacaktır. e-Duruşmayı çevre sorunları açısından değerlendirdiğimizde faydalı bir uygulama olduğu sonucuna varabiliriz. Fiziksel seyahatleri azaltacağından bu duruma paralel olarak enerji tasarrufu sağlayıp, karbon ayak izini azaltacaktır. Atık miktarını azaltacağı gibi doğal kaynakların korunmasına da hizmet edecektir. Arşivleme ve dosyalama sisteminde kâğıt ortamından vazgeçilmesi de doğaya yapılan bir diğer katkıdır.

Belirttiğimiz avantajlar e-Duruşmanın olumlu yanları olup, madalyonun öbür tarafına yani olumsuz tarafına da bakmak yerinde olacaktır. Teknoloji altyapısının entegrasyonu, siber güvenlik, maliyet, iletişim, hukuk alanında büyük veri ve güvenlik sorunu gibi birçok olumsuz etkenler içerebilecektir (Ayaz, 2025, s. 98). Teknik sorunlar ve bağlantının kesilmesi gibi konular e-Duruşmanın olumsuz yanları olup, temel ilkeler yönünden e-Duruşmanın sorgulanabilirliğini artıracaktır. Teknolojik zorluklar, teknolojiye bağımlılık ve herkesin eşit derecede gerekli teknik yazılım ile donanımına sahip olmaması e-Duruşmanın olumsuz yanlarıdır. Kişilerin bilgisayarının, akıllı telefonunun, kamera ve mikrofونunun, ayrıca internet erişiminin olması gerekecektir. Yine, güvenli elektronik veya mobil imzanın ve eğer belge gönderilecekse tarayıcının olması aranacaktır. Bu durumda eşitlik ilkesini ve silahların eşitliği ilkesini zedeleyebilecektir. Misal olarak kişinin bulunduğu ortamda internet erişimi mümkün olmayabilir ya da zayıf bir internet erişimi söz konusu olabilir.

Güvenlik açısından önemli bir nokta da e-Duruşmanın girildiği ortamda taraf ya da ilgililere arka planda bir baskı ya da tehdit uygulandığında bu durumun hâkim tarafından tespitinin ve önlenmesinin güçlüğüdür. e-Duruşma sistemi siber saldırıya açık olması gibi teknolojik tabanlı tehditlere de açıktır. Bir taraftan e-Duruşma yargıya güveni artırırken teknik ya da hukuki altyapıya ilişkin sorunlar çıkması halinde yargıya güvensizliği de tetikleyebilecektir. Fiziki duruşmalarda olduğu gibi duruşmaların da kaydedilme ve yayınlanma tehlikesi ve dolayısıyla kişisel verilerin korunması yönünden sıkıntıları her zaman mevcuttur (Arslan, 2024, s. 127).

3. MEDENİ USUL HUKUKU İLKELERİ AÇISINDAN e-DURUŞMA USULÜ İLE İLETİŞİM VE YAPAY ZEKÂ ARAÇLARI YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Medeni Usul Hukuku İlkeleri Açısından e-Duruşmanın Değerlendirilmesi

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda her Türk vatandaşının Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereğince yararlanacağı düzenlenmiştir. Kanun önünde eşitlik ilkesini düzenleyen Anayasa 10. maddesi de bu amaca hizmet etmektedir. Anayasanın 36. maddesine göre “*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” e-Duruşmayı Anayasal ilkeler açısından değerlendirdiğimizde temel hak ve hürriyetlere genel olarak hizmet ettiğini değerlendirebiliriz. Ancak e-Duruşmanın yargılamanın taraflarına tanınan bir imkân olduğu düşünüldüğünde örneğin internet erişimi olmayan ya da güvenli elektronik imza ile mobil imza imkânı bulunmayan tarafın e-Duruşmaya katılımı ve belge sunumu mümkün olamayacak ve dolayısıyla Anayasa ile güvence altına alınan eşitlik ilkesi ile adalete erişim hakkı bu durumda sorgulanabilecektir.

Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde usul hukukunun temel ilkelerinden olan tasarruf, taraflarca getirilme, taleple bağlılık, aleniyet ve usul ekonomisi ilkeleri, dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğü, hukuki dinlenilme hakkı, Türk Hukukunun resen uygulanması, hâkimin davayı aydınlatma ödevi ile yargılamanın sevk ve idaresine ilişkin ilkelerin e-Duruşma sırasında dikkate alınacağı düzenlenmiştir. Yönetmeliğin ilgili maddesinde ayrıca ulusal ve uluslararası standartların sağlanması, kişisel verilerin korunması hizmet kalitesinin sağlanması ve bilgi güvenliğinin sağlanması ilkelerinin de e-Duruşma sırasında dikkate alınacak ilkelerden olduğu vurgulanmış olup, söz konusu düzenleme son derece yerindedir.

Doğrudanlık ilkesi medeni usul hukukunun en temel ilkelerinden birini teşkil eder. Söz konusu ilke mutlak bir ilke olmayıp, istisnaları mevcuttur. İstinabe, inabe, hâkim değişikliği, tanıklara soru kağıdı gönderilmesi usulü ve nihayet e-Duruşma doğrudanlık ilkesinin istisnaları arasında sayılabilir (Orta, 2024, s. 25). Doğrudanlık ilkesi yönünden e-Duruşmanın değerlendirilmesi konusunda öğretide farklı görüşler mevcuttur. e-Duruşmada tarafların rızasının aranmasının doğrudanlık ilkesinin bir gereği olduğu ileri sürülmüştür (Karaosmanoğlu, 2022, s. 90). e-Duruşma sürecinde özellikle tanıklar dinlenirken, doğrudanlık ile adil yargılanma ilkelerinin göz ardı edilmemesi için gereken tedbirlerin yerine getirilmesi yerinde olacaktır (Uluslan, 2022, s. 185-186). Zira teknolojik alt yapının yetersiz olduğu hallerde iletişim kopukluğu ya da verimli bir iletişim kurulamaması nedeniyle doğrudanlık ilkesinin ihlali söz konusu olabilecektir (Güzel, 2024, s. 39).

e-Duruşmada hâkimin fiziksel ortamda yapılan duruşmadan farklı olarak tarafların jest, mimik ve tavırlarının takip etmesi kolay olmayacaktır. Öğretide e-Duruşmanın donanıma sahip personel eşliğinde gerçekleşmesinin yanı sıra hâkimlerin vücut dili analizi konusunda çeşitli eğitimler alması önerilmiştir (Ongun ve Beydola, 2023, s. 676). Özellikle duruşmada gerek hâkim ile taraf ve ilgililerin ve gerekse taraflar arasındaki iletişimde duyguların önemi yadsınamaz. Her duygunun altında bir bilgi olacağı varsayımıyla aslında iletişimde duygu analizi yargılamada önemli etkenlerden biri olacaktır. Hâkimin taraf ve ilgililerin duygularını analizi e-Duruşmada imkânsız olmamakla birlikte kolay olmayacaktır. Ayrıca taraflar kendi bulundukları ortamdan duruşmaya katılacakları için yargılamanın ciddiyeti yeterince algılanamayabilecektir. Örneğin ofis ortamından e-Duruşmaya katılan taraf ofis ortamının verdiği rahatlık ile daha fazla özgüvenle iddia veya savunmalarını ifade edebilecektir. Hâkim açısından da tarafların tam olarak izlenememesi yanlış kanaate ve dolayısıyla yanlış karara sebebiyet verebilecektir (Orta, 2024, s. 27).

Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmeliğin 5/(2) fıkrasında e-Duruşmada tarafların jest ve mimiklerinin gözlemlenmesi ile duyguların tespit edilmesine olanak sağlanması gerektiği düzenlenmiştir. Ancak kanaatimizce bu durumun temini ve denetimi zor olabilecektir. Zira ilgilinin e-Duruşmaya bağlandığı bilgisayarın hızı, ilgilinin konumu, bulunduğu ortam ve internet hızı gibi dijital ve fiziksel faktörler devreye girmektedir. İlgili Yönetmeliğin 5/(3) fıkrasına göre e-Duruşmada bilgi, belge ve delillerin UYAP bilişim sistemi üzerinden anında iletilebilmesi düzenlenmiş iken, bu nakledilmenin de yine dijital faktörler nedeniyle anında iletimi mümkün olamayabilecek hatta internet erişiminin kesintiye uğraması halinde iletim hiç gerçekleşmeyecektir.

e-Duruşma sisteminin sözlülük ilkesine aykırı olmadığı öğretide genel olarak değerlendirilmektedir (Mirzayev, 2023, s. 74). Hatta teknolojik gelişmelerin sözlülük ilkesi yerine, yazıllık ilkesini daha çok etkilediği ileri sürülmüştür (Güzel, 2024, s. 47). Kanaatimizce e-Duruşmada tarafların duruşma zaptını doğrudan görememesi önemli bir engeldir. Anayasa 141 ve HMK 28. maddesinde düzenlenen aleniyet ilkesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde de yer almaktadır. Aleniyet ilkesi mutlak bir ilke olmayıp, genel ahlak ile kamu güvenliği gerekçesiyle duruşmaların gizli yapılması mümkündür (Orta, 2024, s. 33). e-Duruşmanın aleniyet ilkesini ihlal edip etmediği konusu tartışmalıdır. Duruşmaların herkese açık olması şeklinde özetlenebilecek aleniyet ilkesi dijital uygulamalarda hibrit modeller benimsenerek aşılabilecek konular arasındadır. Benimsenecek hibrit modellerde örneğin hâkimin kamuya açık duruşma salonunda e-Duruşmayı icrası sırasında aynı zamanda salondaki ekranlardan tarafların dışındaki kişilerce de duruşmanın izlenmesi mümkün olabilecektir. Hâkim her hâlükârda duruşma için ayrılan kamuya açık alanda duruşmayı gerçekleştireceği için aleniyet ilkesinin ihlali kanımızca söz konusu olmayacaktır (Güzel, 2024, s. 45). Öğretide aleniyet ilkesi ve e-Duruşma farklı açılardan tartışılmıştır. e-Duruşmanın, üçüncü kişilere duruşma salonunda aktarılması, duruşma alanı dışında ortak mecrada aktarımı, duruşmanın internet kanalıyla, bir link aracılığıyla takibi, canlı yayın yoluyla icrası gibi ihtimaller üzerinde durulmuştur (Hasırcı, 2023, s. 455-457). UYAP bilişim sistemi üzerinden toplantı ve kaynak paylaşım programı kanalıyla duruşmaların icrası da önerilmiştir (Karabel ve Aydemir, 2023, s. 568). Kanaatimizce e-Duruşmanın dijital aleniyet uygulanarak halka açık hale getirilmesi kararı özel hayatın gizliliği ilkesi, kişisel verilerin korunması ve nihayet tasarruf ilkesi yönünden tarafların iradelerine bırakılmalıdır (Arslan, 2023, s. 749).

Hukuki dinlenilme hakkı Anayasa'nın 36. maddesi ile HMK 27/(2) maddelerinde düzenlenmiştir. Medeni usul hukuku yönünden hukuki dinlenilme hakkının amacı maddi gerçekliğin tespiti, maddi vakıaların aydınlatılması, yargıya güven ile eşitliğin sağlanmasıdır (Mirzayev, 2023, s. 67). Gereken her durumda ve olay nezdinde hâkim ilgililere hukuki dinlenilme hakkını kullanma imkânı tanımalıdır (Güzel, 2024, s. 44). Bu durumda e-Duruşma hukuki dinlenilme hakkına hizmet eden bir uygulama olacaktır.

Anayasa 141. maddesi ile HMK 30. maddesinde usul ekonomisi ilkesi düzenlenmiştir. e-Duruşmada uzak mesafelerden tarafların mahkeme salonuna gelmesi söz konusu olmayacak ulaşım ile konaklama masrafları, resmi yazışmalar ile posta masrafları gibi yargıyı olumsuz etkileyen unsurlar ortadan kalkabilecektir (Mirzayev, 2023, s. 76). Tasarruf ilkesi HMK 24. maddesinde düzenlenmiş olup e-Duruşma usul ekonomisi ve tasarruf ilkelerinin amaçları ile uyumludur.

Yargılamanın ilkeleri yönünden e-Duruşma sisteminin yaygınlaşması uyuşmazlık taraflarına daha kolay ulaşılmasını ve düşüncelerin daha kolay ifade edilmesini sağlayacaktır (Arslan, 2023, s. 743). Sonuç olarak e-Duruşma konusunda gerekli alt yapının sağlanması halinde doğrudanlık, hukuki dinlenilme, adil yargılanma, sözlülük dâhil medeni usul hukuku ilkelerinin daha etkin şekilde korunması mümkün olabilecektir (Arslan, 2023, s. 765).

3.2. Etkili İletişim Yönünden e-Duruşmanın Değerlendirilmesi

Toplumsal bir varlık olan insanoğlunun tüm yaşam döngüsünde önemli bir yere sahip olan iletişim sayesinde insanlar günlük yaşamlarında diğer bireylerle birlikte mutlu, huzurlu, başarılı ve doyurucu iletişim kurma ihtiyacını karşılar (Akan, 2021, s. 924-925). İnsanların birbirini doğru anlayamamasından dolayı oluşabilecek zararların telafisinin olmadığı çağımızda iletişimsiz bir dünyada yaşanamayacağı inancı her geçen gün artmaktadır (Ceylan, 1997, s. 83).

Duygular dâhil tüm düşüncelerin çeşitli araç ve usullerle başkalarına aktarılması olarak tanımlanabilen iletişim sözcüğü Latince birlikteliği, ortaklığı ve toplumsallaşmış olmayı ifade eden “*communication*” (Elkatmış ve Ünal, 2014, s. 108) kelimesinden gelmektedir. Yeni gelişmelere, üretilen teknolojilere ve insanın toplumsal kültürel çevresini araştıran antropoloji, psikoloji ve sosyoloji gibi farklı bilim dallarına bağlı olarak iletişim kavramı hakkında farklı tanımların yapılması söz konusudur (Kaya, 2022, s. 5). Yapılan farklı tanımları esas alarak; iletişimin bireyler arasında duygu ve düşüncelerin aktarımı ve açıkça belirtilmesi, anlamların ortak kılınması, mesaj alışverişi ve bir mesajın bir kanal üzerinden alıcıya iletilmesi gibi ortak özelliklerinden (Cevap, 2017, s. 15) ve kişiler arası düşünce, hisler ve duyguların söz, işaret ve yazı aracılığıyla aktarılan bir anlaşma süreci olduğundan (Elkatmış ve Ünal, 2014, s. 109) bahsedebiliriz.

İletişim hayatın her evresinde olduğu gibi, yargılamanın her aşamasında ve yargılamanın her stüjesi açısından önemlidir. Yargılama sürecinde tarafların karşılıklı iletişiminin sağlıklı bir yol izlemesi adaletin tecellisinde birebir etkin rol oynar. Çalışma konumuz olan e-Duruşmanın başarılı bir şekilde seyri e-Duruşmaya katılanların birbirini tam ve doğru anlayabilmesi ile bağlantılıdır. Zira etkili iletişimin olmadığı bir süreçte bilgi aktarımı başarılı bir şekilde gerçekleşmeyecektir. Dil becerileri alanında bir çok öğeyi kapsayan iletişim mesajı gönderen ile mesajı alan birim arasında kaynak, mesaj, alıcı, dönüt ve kanal olmak üzere beş temel bileşen üzerinde gerçekleşen kompleks bir süreci içermektedir (Elkatmış ve Ünal, 2014, s. 109). e-Duruşmada söz konusu beş temel bileşenin doğru bir şekilde yönetilmesi gerekecektir. Kişinin konuşma yetisini kazanması ile kullandığı bir tür olan sözlü iletişim (Güllü, 2021, s. 10); telefon görüşmesi, toplantı gibi iletişim süreçlerinde kullanılmakla birlikte, insanlar arasında duyguların, fikirlerin aktarılmasını sağlayan karşılıklı bir etkileşim sürecidir (Uslu, 2023, s. 19). Karşısındaki insanla beden dili kullanarak, farklı jest ve mimiklerle düşüncelerini iletmeye imkân veren sözsüz iletişim, e-Duruşma yönünden sözlü iletişim kadar önemli olmakla beraber, kullanılan teknolojiye bağlı olarak doğru zamanda doğru aktarım olmayabilir. Ayrıca beden dilinin ekran görüntüsü ile sınırlı olduğu dikkate alındığında bu durum da bir olumsuzluktur. Belirtilen nedenlerle e-Duruşmanın, fiziki duruşmaya nazaran iletişim konusunda verimli olmayabileceğini değerlendirmek mümkündür.

3.3. Bir Ampirik Araştırma ile e-Duruşmanın Değerlendirilmesi

Çalışmamızın sonuçlarının somut ampirik kanıtlarla ve dolayısıyla doğrulanabilir kanıtlarla karşılaştırılması yönünden Sakarya Barosu'na kayıtlı 25 ila 54 yaş aralığına sahip 30 kişilik bir avukat grubu kanalıyla medeni usul hukuku ilkeleri ve iletişim yönünden e-duruşma sisteminin değerlendirilmesi hakkında yirmi bir adet sorudan oluşan bir anket çalışması yapılmıştır. Katılımcılar vakıf ve devlet üniversitelerinden mezun olan, hukuk mesleğiyle ilgili farklı alanlarda çalışan avukatlardır.

Katılımcılar e-Duruşmaya katılım sağladıkları alanla ilgili sorulara karşılık; adliyeden, evden, ofislerinden ya da arabadan duruşmaya katılım sağladıklarına dair beyanda bulunmuşlardır. Katılımcılar e-Duruşmanın dezavantajları olarak yetersiz internet erişimini, duruşmada anlatılması gereken hususların yeterince izah edilememesini, hâkim ve taraflar arasında göz teması ile beden dili iletişimi problemi olduğunu ifade etmişlerdir. Bir kısım katılımcı e-Duruşmayı samimi bulmadığını ve yargılamanın doğasına aykırı bulduğunu açıklamıştır.

Katılımcıların bir kısmı üç boyutlu iletişimin avantajlarının olduğunu dile getirmiş ve e-Duruşmanın görüntü, ses ve mimikler açısından net olmadığını ifade etmiştir. Katılımcılar e-Duruşmayı tercih etmekle beraber en sık yaşanan sorunun sistemsel arızalar nedeniyle duruşmanın sekteye uğraması ve bunun yarattığı stres olduğunu açıklamışlardır.

Katılımcılar e-Duruşmanın avantajları olarak konforlu olması, zamandan ve yolculuktan tasarruf, mekân özgürlüğü, pratiklik, aynı gün farklı yerlerdeki duruşmalara katılma imkânı, hastalık gibi durumlarda duruşmalara erişim imkânı ile engelli avukatlar için duruşmaya katılım kolaylığı olduğu şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ankete katılanların bir bölümü sıkıntılı olan taraflarla temasta bulunmama avantajından bahsetmiş ve e-Duruşmayı esnek bir uygulama olarak değerlendirmiştir.

Katılımcılara hukuk, iletişim ile teknolojinin her geçen gün daha yakın hale gelip gelmediği sorusu yöneltilmiş, katılımcıların tamamı ilgili soruyu olumlu şekilde cevaplamıştır. Katılımcılar ihtiyaçlar doğrultusunda, pratiklik ve esneklik için teknolojinin kaçınılmaz olduğunu, teknoloji geliştikçe hukukun teknolojiden daha fazla istifade etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların tamamı medeni usul hukuku kapsamındaki yargılamada tarafların talebi halinde kamera ve mikrofon dâhil bilgisayar donanım, yazılım desteği ile internet erişim desteğinin olduğu kamusal alanların devlet tarafından temininin gerekli olduğunu beyan etmişlerdir. Katılımcılar e-Duruşma uygulamasının yanı sıra özellikle dava şartı arabuluculuk süreçleri için telekonferans sisteminin daha aktif kullanımı amacıyla devletin ortak bir yazılım sunarak teknolojik yönden destek olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Yüzde yirmi beş oranındaki katılımcı e-Duruşmanın bilgileri aktarmak ve belgeleri sunmak açısından tarafları kısıtladığını beyan etmiştir. Yüzde yirmi oranındaki katılımcı ise e-Duruşmada hâkimin tarafları fiziki duruşma kadar iyi izleyememesinin yanlış kanaate ve dolayısıyla yanlış karara sebebiyet verebileceğinden dolayı endişelerini ifade etmişlerdir. Medeni usul hukuku temel ilkeleri açısından e-Duruşmanın değerlendirilmesi ile ilgili soruya katılımcıların yüzde kırk ikisi olumsuz etkileyebileceğine ilişkin beyanda bulunmuşlardır.

3.4. Yapay Zekâ Uygulamalarının ve e-Duruşmanın Yaygınlaşması

Teknolojinin avantaj ve dezavantajlarını bir kenara bırakarak, dengeli bir fikir birliği temin eden teknogerçekçilik, teknolojiyi değerlerimize uygun kullanmamız gerektiğini ileri süren bir görüştür (Kabakçı ve Odabaşı, 2004, s. 19). Çalışmamızın başında incelediğimiz e-Duruşmanın avantaj ve dezavantajlarını bir bütün halinde ele alarak, çağın gerektirdiği ölçüde ve değerlerimize uygun olarak teknolojiden yararlanılması gerektiğini değerlendirmekteyiz. Bu bağlamda öğretilerdeki e-Duruşma sisteminin tahkikat safhası yanında diğer yargılama safhalarında ve kanun yollarında kullanılmasının yerinde bir uygulama olacağına dair görüşe katılmaktayız (Mirzayev, 2023, s. i).

Yapay zekâ, en genel tanımıyla bir algoritmadır yani belli bir problemin çözümünde izlenecek olan yoldur (Mirzayev, 2023, s. 4). Yapay zekâ algoritmaları, gerçek unsurları dijital alanlara taşıyan yazılımsal ihtimallerden oluşur (Mirzayev, 2023, s. 4). Yapay zekâ yaratıcısı bilgisayar bilimi alanında bir uzman olan Amerikalı John McCarthy olup, geçmişi 1956 yılına kadar uzanmaktadır (Mirzayev, 2023, s. 5). Ancak son 5 yıl içinde neredeyse her alanda uygulanır ve sorgulanır olmaya başlamıştır. Günümüzde yapay zekâ uygulamaları ile yaşamın çeşitli aşamalarında karşılaşıyorsak da öylesine sonsuz ve bilinmez bir kavramdır ki öğretilerde “sonu gözükmeyen galaksi” metaforu ile bu sonsuzluk açıklanmıştır (Mirzayev, 2023, s. 6).

Uluslararası hukukta yapılan çalışmalar giderek yoğunlaşsa da kişilik sorunu, sorumluluk hukuku yönü, etik sorunu ve fikri mülkiyet hakları yönünden yapay zekânın durumu halen belirsizliğini korumaktadır. 2017 yılında Avrupa Parlamentosu Hukuk İşleri Komisyonu

Robotik Tavsiye Raporuyla yapay zekâya elektronik kişilik verilmesi önerisinde bulunulmuştur (Mirzayev, 2023, s. 10). 2020 yılında ise Avrupa Parlamentosu'nun “Yapay Zekâ İçin Hukukî Sorumluluk Rejimi” başlıklı ilke kararı mevcuttur (Mirzayev, 2023, s. 11). Avrupa Komisyonu'nun “Yapay Zekâ Hakkında Uyumlaştırılmış Kurallar Getiren ve Bazı Birlik Yasama Tasarruflarını Değiştiren (AB) 2024/1689 sayılı Tüzük de ilgili alanda yapılan çalışmalardandır. Önümüzdeki yıllarda bu alanlardaki hukuki çalışma ve önerilerle sıklıkla karşılaşılacağı değerlendirilmektedir.

Her geçen gün süratle gelişen teknolojinin, hukuki ve idari sisteme nüfuz etmeden, uzağında konumlandırılması ihtimal dâhilinde değildir (Şahin, 2021, s. 56). Sadece içtihatların sınıflandırılması, mevzuatın taranması gibi ara işlerde değil, ses ve görüntü teknolojisi ile mahkemeye erişimden, robot hâkimlere kadar adli sürecin neredeyse tamamının etkilendiği ve dijitalleştiği bir dönem söz konusudur (Öztürk, 2022, s. 129). Bu bağlamda hukuk disiplininde yapay zekâ kullanımında insan odaklı bir sistemin geliştirilmesi faydalı olacaktır (Ayaz, 2025, s. 101). Yapay zekânın taraflara, kaynaklara ve delillere erişime yardımcı olması ancak karar verme aşamasında müdahaleci olmayacak şekilde algoritmaya geliştirilmesi önerisi öğretide dile getirilmiştir (Efe, 2022, s. 113). Bilişim teknolojisinden yararlanılarak ardışık duruşma sisteminin terk edilmesi şeklinde yeni bir duruşma sistemi önerisi de mevcuttur (Mıdık, 2022, s. 74 vd.). Sanal duruşmalarda yüz okuma tekniğiyle tarafların doğru konuşup konuşmadığını yüzdelik oranla hâkimin bilgisine sunmak ve hâkime sorulabilecek mantıklı soruları tespit etmek de önerilerden bazılarıdır (Efe, 2022, s. 115). e-Duruşma sayesinde yargılama hızlanabilecek, önümüzdeki süreçte yapay zekâ yargılamanın tüm aşamalarında hâkime destek olabilecektir (Güzel, 2024, s. 117). Sonuç olarak yapay zekâ, hukuk süreçleri ile ofis uygulamalarında karmaşık işlerin üstesinden gelmeye aday bir asistan olup, bu duruma duyarsız kalanları ciddi riskler beklediği tartışmasıdır (Efe, 2022, s. 92).

4. SONUÇ

Medeni usul hukukunda duruşmalar önemli bir yargılama kesitidir. Duruşmalarda yüz yüzelik ilkesinin her zaman kural olması düşünülmemelidir. Süratle gelişen teknolojiye uygun olarak duruşmaların çağa uygun hale getirilmesi ve sanal duruşmalara dönüştürülmesi bir kısım riskler barındırmakla birlikte, temel ilkelere uyumlu kılınabilirse adil yargılanma hakkı ve adalete hızlı erişimi sağlayacak ana faktörlerden biri olacaktır.

Uyuşmazlık taraflarının ve ilgililerin talebi halinde kamera ve mikrofon dâhil bilgisayar ve internet erişim desteğinin olduğu kamusal alanların temin edilmesi bir ideal olmakla birlikte, adalete erişim ve eşitlik ilkesi nedeniyle önemli olduğunu değerlendirmekteyiz. Ayrıca devletin veri güvenliği kapsamında tüm önlemleri de alması gerekmektedir. Yaşlı ve hastalar ile suça sürüklenen çocukların ya da şiddet mağdurlarının adliye binasına gelmesi güvenlik açısından da bir kısım sakıncalar içerebilmektedir. O nedenle korunması gereken bu zayıf taraflar için e-Duruşmanın işlevselliğini artıracak yasal düzenlemelerin de yapılması yerinde olacaktır.

e-Duruşmanın gerek iletişim gerekse adalete erişim yönünden faydaları dikkate alındığında e-Duruşmayı destekleyici düzenlemelerin artırılması sosyal bir ihtiyaç ve aynı zamanda bir yasal zorunluluktur. Zira yaşamın tüm döngüsünde olduğu gibi yargısal faaliyetlerde de teknoloji etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Adliye binalarına ve barolara e-Duruşmalar için uygun salonların açılması ile internet tabanlı mahkemelerin kurulması yerinde adımlar olacaktır. Modern hayatın gerekleri olarak internetsiz, bilgisayarsız bir yaşam düşünülmemekle beraber, ülkedeki ve hatta dünyadaki herkesin bu imkânlarla eşit olarak ve masrafsız olarak erişiminin aynı olmadığı gerçeği de yadsınmamalıdır. Diğer taraftan e-Duruşmada teknik ve hukuki sorunların yaşanması kaçınılmazdır. İlgili sorunların tespiti ve ivedi olarak çözümü bir taraftan sağlanmaya çalışırken, teknik sorunların ispat külfeti ve kusuru taraflara yüklenmemelidir. e-

Duruşmalarda yaşanan sorunların köklü bir çözümü planlanırken anayasal ilkeler ile medeni usul hukuku ilkelerinin dikkate alınması yerinde olacaktır.

Türkiye'de uyuşmazlıkların barışçıl çözümüne yönelik devletin genel politikası olarak birçok uyuşmazlık alanı dava şartı yani zorunlu arabuluculuk sürecine dâhil olmuştur. Yargılamanın bir başlangıç evresi olarak da nitelendirilebilecek dava şartı arabuluculuk için UYAP'a entegre telekonferans sistemlerinin temininde devletin desteği arabuluculuk uygulamalarını daha etkin kılacak ve yargılamanın ağır yükünün hafifletilmesine hizmet edecektir.

Yapay zekâ günümüzde sağlık sektöründen otomotiv sektörüne, hukuktan eğitime kadar farklı disiplinlerin odak noktası haline gelmeye başlamıştır. Yapay zekânın gelecekte mahkeme salonlarında etkin kullanımı hayal değildir. Şu bir gerçektir ki önümüzdeki süreçte yapay zekâ ile ilgili teknolojik çalışmaların hızlanması kadar hukuki altyapı çalışmaları da yoğunlaşacaktır. Medeni yargılamanın her alanına dijital teknolojilerin entegrasyonu kaçınılmazdır. Yapay zekâ destekli sesli asistanlar, dijital yargılama sistemleri, hukuk metinleri analizleri, farklı yazılım uygulaması olan yapay zekâ tabanlı chatbotlar, hukuki karar destek sistemleri ve hukuki risk yönetimi gelecek yıllarda sıklıkla tartışacağımız konular arasındadır. Adaletin sağlanması karmaşık bir dizi etik ve duygusal değerlendirmeyi içerdiğinden hassas bir görevdir. Nispeten daha ikincil alanlar olan süreç takibi, hatırlatma, belgelerin oluşturulması gibi alanlarda yapay zekânın kullanılması planlanırken dahi büyük bir titizliğin ve hassasiyetin gösterilmesi gerekecektir. e-Duruşma özelinden değerlendirdiğimizde gerekli fizibilite çalışmaları yapılarak bir proje olarak e-Duruşmanın tüm yönleriyle etkinliğinin artırılması -medeni usul hukuku ilkelerinin ihlal edilmemesi şartıyla- yargılama işlemlerine katkı sağlayacaktır.

5. KAYNAKLAR

- Acar S. ve Gürsoy H. (2012). Türkiye mahkemelerinde sesli görüntülü kayıt ve video konferans sistemi uygulamasına geçiş: Ceza mahkemeleri örneği. *Ankara Barosu Dergisi*, (4), 111-137.
- Akan Y. (2021). İnsan ilişkileri ve iletişim dersinin üniversite öğrencilerinin iletişim ve problem çözme beceri düzeylerine etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 923-938. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.774264>
- Arslan A. S. (2023). Ses ve görüntü nakli yolu ile duruşma ve uygulamasının değerlendirilmesi. *Adalet Dergisi*, (71), 739-767. <https://doi.org/10.57083/adaletdergisi.1391746>
- Arslan A. S. (2024). Kişisel verilerin korunması kapsamında hukuk mahkemelerinde duruşmanın kayıt ve yayın yasağı. *Kırıkkale Medeni Hukuk Dergisi*, 1(1), 123-136. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mhd/issue/82831/1423947>
- Ayaz S. (2025). Yapay zekânın hukuk alanındaki uygulamaları ve hukuk alanında kullanılmasının olası sonuçları. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 80-108, <https://doi.org/10.56701/shd.1566441>
- Cevap S. D. (2017). *Sınıf öğretmenlerinin benlik saygıları ile iletişim becerileri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Eskil örneği)* (Tez No. 481282) [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ceylan A. (1997). Etkili iletişim geliştirmede aktif dinlemenin önemi. *Öneri Dergisi*, 2(7), 83-88. <https://doi.org/10.14783/maruoneri.682205>
- Efe A. (2022). Yargısal ve hukuki süreçlerde yapay zekâ kullanan araçlar üzerine bir araştırma. *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 5(1), 92-117. <https://doi.org/10.33721/by.971873>
- Elkatmış M. ve Ünal E. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim beceri düzeylerine yönelik bir çalışma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 107-122.

- Güllü B. (2021). *Çocuk edebiyatında etkili iletişim* (Tez No. 687557) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Güzel F. (2024). *Medeni usul hukukunda ses ve görüntünün nakledilmesi yoluyla duruşma icrası (e-duruşma)* (Tez No. 870378) [Yüksek lisans tezi, Çankaya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Hasırcı H. (2023). Medeni yargılama hukukunda elektronik duruşmalarda aleniyetin sağlanması. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 14(56), 449-464. <https://doi.org/10.54049/taad.1374517>
- Kabakçı I. ve Odabaşı H. F. (2004). Teknolojiyi kullanmak ve teknogerçekçi olabilmek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 19-28. <https://hdl.handle.net/11421/477>
- Karabel G. ve Aydemir D. (2023). Medeni usul hukukunda yargılamanın hızlandırılması ve adalete erişim hakkı bakımından çevrimiçi yargılama ve yapay zekânın kullanımı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 29(1), 530-573. <https://doi.org/10.33433/maruhad.1263609>
- Karaosmanoğlu G. V. (2022). Ses ve görüntü nakli yoluyla duruşma yapılmasına ilişkin olarak 7251 Sayılı Kanun’la yapılan değişikliklerin doğrudanlık ilkesi kapsamında değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 71-92. <https://doi.org/10.54699/andhd.1039509>
- Kaya İ. (2022). *Çalışanların etkili iletişim becerilerinin kişiler arası problem çözme davranışlarına etkisi* (Tez No. 728479) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kovar S. N. (2019). *Türkiye’de Ses ve Görüntü Bilişim Sisteminin (SEGBİS) hukuksal yargılama sürecine etkisi* (Tez No. 614603) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Mıdık B. (2022). Teknolojik gelişmeler ışığında hukuk yargılamasını yeniden düşünmek: Otomasyondan köklü dönüşüme. *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(25/26), 63-104.
- Mirzayev A. (2023). *Medeni yargılamada e-duruşma* (Tez No. 794821) [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ongun S. T. ve Beydola A. (2023). Medeni usul hukuku ilkeleri kapsamında çevrimiçi duruşmaların değerlendirilmesi - yabancı ülkelerdeki uygulamalar ve düzenlemeler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), 665-704. <https://doi.org/10.51120/NEUHFD.2023.96>
- Orta T. (2024). *Medeni yargıda e-duruşma uygulaması* (Tez No. 847729) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Öztürk B. A. (2022). Dijital çağda hukukçuların sahip olması gereken yeteneklerin sistematik olarak incelenmesi. *FSM Mesleki Bilimler Dergisi*, 1(1), 128-138. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fsmbd/issue/72773/1148315>
- Şahin S. (2021). Teknik-teknolojik olanın dün- bugün ve geleceğin toplum 5.0’ı. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 55-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusuncevetoplum/issue/63163/906857>
- Uluslan B. (2022). Medeni yargılama hukukunda tanığın e-duruşma ile dinlenilmesi ve kişisel verilerin korunması: Alman hukukuyla karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 35(163), 155-189.

Uslu G. B. (2023). *Yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşirelerin hasta teslim sürecindeki algılamaları ve etkili iletişim becerilerinin belirlenmesi* (Tez No. 830231) [Yüksek lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.